

lovasszoborral megörökített historiai személy emléken alkalmaztak már, de talán még sohasem oly nyers arányokban és formákban, melyek semmi nyomát sem mutatják az építész alakító kezének. A jelen feladatnak ez az alapidom legkevésbé felel meg, mivel a kezdetben kifejtettek szerint, még rendkívül nagy méretekben létesítve is, nincs arányban a kifejezendő eszmével. Azonban egy tekintet a műre már meggyőz arról, hogy az építész nem is kívánt eszméjével a sorompóba lépni s ezért egyenest a szobráshoz kell fordulnunk, keresve, miként remélte ő képzeletünket vezérelhetni az elmúlt nagy idők felé. A negédes paripán ülő Hungária, pathetikus poseban hátravetett testtel, bármily szépen van is mintázva, e történetből nem említ semmit sem. A fát tördelő óriás alakja s az erősen a talpazathoz lapuló láncos alak szintén, mint látszik, Klióra utalnak bennünket, ki azonban nyugodtan ül a talpazat előoldalán, táblája fölött me-rengve — és szintén nem elégitve ki várakozásunkat.

A Sennyei compositiója hasonló alapformával bír, de gazdagabb és egyúttal még gyengébb architektúrával. Nála a gyalog mellékalakokkal bővített lovasszobor, kisebb arányánál fogva csekélyebb jelentőségű, mint a talpazat előoldalán tervezett (és külön nagyobb mintában is mellékelte) csoport; mely azonban nemcsak hogy nem kelti a célzott eszmét, de egyúttal elidegenít compositiójának nyersesége, sőt izléstelensége által.

Még ennél is gyöngébb a még hátralevő két terv, melyek sem építészeti sem szobrászati tekintetben nem nyújtanak tárgyat a komolyabb tanulmányoknak.

*

Miután az eddigiekben futólag jellemeztük a Szabadságharc-szobor pályázatának eredményét, s az egyes művekben elért sikerét, áttérhetünk azokra az általános következtetésekre, melyeket ebből a hazai művészetünkben bizonyynyal nagy jelentőségű alkalomból levonhatni gondolunk.

A mondottakból láttuk, hogy a pályaművek legnagyobb része decoratív és allegorikus általánosságokban mozog. A feladott eszmének ily tárgyalása arra enged következtetni, hogy a konkrét eset sajátos jellemzőségeit művészeink nem elég világosan ismerték föl.

Bevezetésképpen említettük azt, hogy a művészi alkotás természetes visszhangját szokta képezni a kor érzelmeinek és felfogásainak. Alig tehetjük fel, hogy ez esetben bármily ok folytán, ez alól a szabály alól kivétellel volna dolgunk. Inkább tulajdoníthatnók ezt a jelenséget annak a körülménynek, hogy maga, korunk történetírása sem volt képes eddig ama nem rég mult eseményeknek (talán éppen nagyságuk folytán) valódi jellegét világosan felismerni. Talán még nagyon közel vagyunk azokhoz az eseményekhez arra, hogy teljes és világos, historiatlag objektív áttekintésünk lehetne fölöttük. Nehéz tehát követelni a művésztől, hogy megfelelő alakot teremtsen annak, minek jellemét a történelem még végleg meg nem állapította. De másfelől éppen ebben a körülményben, az említendő eseményeknek közelségében, egy fontos adata rejlik a pályázat programjának. Azt mondja ez, hogy korunk mint a szabadságharc közvetlen utóda, a mostani nemzedék, mint az abban élt — és elesett nemzedéknek közvetlen örököse, emeljen hálás emléket annak a küzdelemnek és azoknak az eszméknek.

Ebből a szempontból csupán Róna és Strobl közelítették meg a feladatot műveikben. Egyik azonban, kissé heveskedve, többet akart mondani a történelemnél, melynek mintegy szemére veti, hogy nem a kellő művészetel csoportosította eseményeit; míg a másik csak tört accordokban, könnyeden érintve, gondolta eljátszhatni ezt a nagy nemzeti rhapsódiát.

A művészi megvalósítás sikerét két külön szempontból vettük minden egyes műnél vizsgálat alá: az építészeti és a szobrászati eredményt keresve. Ez

utóbbi világosan mutatta, hogy szép számmal vannak művészeink, kik nagy feladatoknak is méltó megoldására vannak hivatva. Láttunk sok szép, öntudatos és eredeti alakítást és nem kételkedhetünk, hogyha több ily alkalom fog találkozni, mint a mostani, akkor a felfogás merészsége, önállósága és igazi nagysága is ki fog fejlődni fiatal szobrászatunkban. Bizvást konstatálhatjuk, hogy az, a mi a szobrászat nagyobb feladataival szemben annak technikai részét képezi, a kis részek helyes és szép alakítása, a jellemzés és a styl, teljesen hatalmában van többeknek a pályázók közül, hogy már csak arra az iskolára van szükségük, melyet a nagy feladatokkal való próbálkozás nyújt.

Sokkal kevésbé kecsegtető képet mutatott azonban ezen a pályázaton az építészet művészete. Az a foka az érettségnek, melyben ezt a pályázaton megjelenni láttuk, nem biztat nagy fejlődés reményével. Az ami ezután következhetik, alig lehet más, mint egy hosszú időre változhatatlanul codificált rendszere az építészeti műiparnak. Némi tekintetben emlékeztet az építészetnek ez az állása az egyiptomi reliefek régi iskolájához, melynek megrögzött törvénye volt, hogy a lábak mindig egyoldalt, a váll mindig szembe s az arc ismét oldalt legyen fordítva. S ebben a tradícióban meg kelle mindaddig maradnia, míg vissza nem tért a régi mintáktól a művészet ős forrásához, a természethez. A jelen pályázaton megjelent építészeti formák között nem is lehetett egyebet méltatnunk, mint azt, ha találkoztunk olyan-nal, mely legalább nem távozott el messzire a természettől, hogy belétevedjen a mesterkelt rendszerek érthetetlen tömkelegébe.

Ez ellentét dacára, mely szobrászatunk sokat ígérő fiatal ága és építészetünk pedáns aggkora között fennáll, mégis az utóbbinak is sikert ígérne a szobrászat számára eredménynyel biztató szer: a jelenlegihez hasonló alkalmak gyakoriabb kínálkozása.

Ha az építészetnek modern bonyolult feladatai nem engedik őt oly könnyen megválni a kényelmes rendszerektől, legalább ily esetekben, az egyszerű kövön szerzendő tapasztalataik fogják talán idővel visszavezetni a saját természetéhez.

A-r.

Hansen — Schmidt — Ybl.

I.

Fényes három csillag tünt le a művészet egéről; csillagok, melyek nemcsak a jelenkor építészetére hatalmas fényt árasztottak, de még a jövő századokra is maradandó emlékműveket teremtettek.

Nem túlzás, ha századokra menő művekről beszélek, mert a műtörténelemben, a hol Brunnelleschi, Palladio, Vignola, Michel-Angelo, Rafael és ily fényes nevek olvashatók, ott lesznek e nevek is arany betűvel följegyezve. Képtelen vagyok, nem is érzem magamat hivatva méltó nekrológusra; jellem- vagy életrajzot nem lehet e három mesterről e lapok szűk hasábjában ecsetelni, csak egyes műveikről, művészi alkotásaik folytán óriási befolyásukról és talán, mert — majdnem mondhatnám — szerencsés voltam mindháromnak tanítványa lehetni, — mint Mesterekről, mintaképekről lehet csak röviden említést tennem. Összehasonlítani is alig lehet e három Nagyot; nagy volt mind a három, ha majdnem mind-egyik más irányban is.

Mintha összebeszéltek volna, alig egy hónap lefolyta alatt költöztek el mind a hárman — örökre.

Kivel kezdjem?

Ybl Miklós. Nemcsak mert először hagyott itt bennünket, nemcsak mert hazánkfia, de mert a három közt a legnehezebb tere volt, legnyomasztóbb körülmények közt és leggöröngyösebb uton küzdöve érte el az Olympust, a hol — a külföldtől is elismerve egy sorban ül, most

a többivel. *Schmidt* az architektonikus Kölnben könnyebben érhető meg góthikusnak *Zwierner* a kölni dom nagy mestere mellett; *Hansen*-t bátyja, ki jeles hellen művész volt, vette magához a klasszikus földre és avatta be a görög művészet titkaiba; és ők Bécsben letelepedve, ott rájuk genialis kortársak vártak, *Schwendenwein*, *Romano*, *Förster*, *Siccardsburg* és *Van der Nüll*, velük egy sorban a jeles, a gárdából sajnos nagyon is korán kiszólitott feledhetetlen *Ferstl* tanár, a híres *Semper*, *Hasenauer*. — *Ybl*nek senkije sem volt; Magyarországon, a hol akkorában még alig csirázott a művészet, neki kellett először utat törni, neki kellett vetni, plántálni; ő nálunk egyedül volt, sajnos egyedül maradt. És azért illeti őt a babér, a haza halála, mert nem csüggött, nem unta meg azt a sok nehézséget, fáradságot; türt, szenvedett, küzdött, várt, remélt, de nem fordított hátat hazájának, és a mit külföldön tanult, tapasztalt, itthon akarta értékesíteni, a mikor ennek az ideje megjön, — és nem vesztette el türelmét. Nem egy fényes nevű, világszerte ismeretes magyar művész van, kik azonban távol a hazától működnek és így nem közvetlenül szolgálnak a hazának. *Ybl*-ben tehát nemesak a legnagyobb művészt siratjuk, — hanem a nagy hazafit is.

1814-ben Székes-Fehérvárott született, 1826—32-ig Bécsben a polytechnikumot végezte és haza jött Pestre gyakorlatba a bécsi *Polláck Mihály*hoz, Pesten akkor a legnagyobb építészhez, kinek irodájában a *Schinckel*-féle modort tanulmányozta.

1836-ban Prágába ment mint *Kinsky* gróf palotája építésének művezetője — *Koch* bécsi építész küldetésében. 1841-ben, miután Németországon s Olaszországon át tanulmányi utját bevégezte, letelepedett Pesten és évtizedeken át — politikai izgatott idők és rázkódások folytán — háládatlan munka közepette várt és remélt jobb idöket; de azért nem maradt vissza, tanult, haladt előre. Említésre méltó munkái e korból a *Károlyi*-féle templomok, bérházak stb. Csak a hatvanas évek elején nyílt meg neki a működés periodusa: innentől a budai takarékpénztárnak, rácfürdő-telepnek, több főuri palotának, *Margit-sziget*nek stb. stb. ... működése egész utolsó percéig a legérdekesebb, a leghatalmasabb műveknek teremtője lön. Ki is számlálhatná el? Említsük csak a legelőkelőbbeket: Pesti takarékpénztár, ferencvárosi templom, fővámház, várbazár, kir. opera, lipótvárosi templom és végül a királyi palota. — Felsorolni könnyű, de ki sejt-heti az óriási munkát, fáradhatatlan tanulmányt: ennyi és ily nagy műveket teremteni, sokszor többet egy és ugyanazon időben — e g y e d ü l, — mert mesterünk ebben a tekintetben is nagy kivételt képez a művészek közt!

*Schmidt*nek, de még *Hansennek* is inkább a saját tanítványai közül már neves, önálló művészek szolgáltak segédekül: *Ybl* majdnem mindent maga csinált; az ő irodájában vagy műtermében csak ritkán volt művészi segéderő, neki csak szerszám kellett. Mindent maga tervezett, detaillozott, majdnem maga meg is rajzolt, aztán disponált. Mikor nekem volt szerencsém a lipótvárosi templom műtermében dolgozhatni, a mester majd 70 éves volt és még 1/200 mértékű kész tervezeteket adott ki: tessék ezt nagyobb 1:100 vagy 1:50 mértékben felrakni; de a szó szoros értelmében csak nagyobbítani kellett, oly pontosan volt a legkisebb részletig minden tervezve és megrajzolva; de azért ő a legkisebb és legnagyobb részletet is corrigálta még.

Tervezésben bámulatos volt; azt hiszem, hogy az újpesti gyermekóvó intézet tervei készültek, a *Kreische*-féle bérház s több ilyen apróság az ő Nagyságához, — de még ezek a dolgok is mind készen az ő fejében értek meg. — A rajztáblára tekintve egyszer azt mondja: itt 32 lépcsőfoknak kell lenni (csak 31 futotta ki), megakartam magyarázni, hogy ez cseléd-lépcső, itt és ott ... tudom, tudom ... és neki volt igaza, pedig azt hittem ezt a lépcsőt alig látta.

Ügyelt a constructiókra, az építő anyagokra, mindent-mindent ő maga látott, felülvizsgált. Nem egy botját ütötte cafatra a köveken, megmutatandó a vállalkozóknak, hogy rossz anyagot küldenek stb. stb.

Mester volt ő tetőtől talpig!

És önálló mester, ki nem utánzott semmit és senkit. Alaposan tanulmányozott minden stylt, a nélkül, hogy vakon utánozta volna; megemésztette, vérévé vált, de nem másolta. Csak a ferencvárosi templom román styllü formáit kísérje valaki figyelemmel: hány ezer meg ezer új motívum! ... mind román, a nélkül, hogy valahol csak találkoznánk hasonlókkal. A fővámház egyike a legszabadabb tagozatú monumentális épületeknek genialis felfogással. Ilyen az opera, a lipótvárosi templom, — mind-mind — tisztán. Ki foghatná ezekre, hogy olasz minták után van tervezve, annyi az önálló benne, hogy styl a maga nemében. *Michel Angelo* működéséhez hasonlitanám leginkább.

Hogy mért nem alapított méltó iskolát Magyarországon, nem annyira ő maga, mint a viszonyok, mi magunk vagyunk okai. Az említett oknál fogva, t. i. hogy mindent maga csinált, persze irodájában nem fejlődhetett direkte méltó követője; látjuk, jeles építészeink inkább mellette, mint alatta működtek, de künn a gyakorlatban.

E lapok nem rég igen érdekesen fejtegették ezt a kérdést, ha nem is közvetlenül. Az érdekes cikk a többi közt azt mondta, hogy honi építészeink Bécsét másolják vakon. Ha legalább így volna, mert Bécsben az architektura elég komoly, kivéve a spekulánsoktól, figyelemre nem méltó, felfújt bérkaszárnnyakat; de nézzük a budapesti körutat! tele van — tisztelet a nem kevés kivételnek — tornyos, csúcsos, modern, német — semmit mondó érzés- és izléstelen házakkal. Itt lett volna az alkalom a nagy mestert alaposan tanulmányozni, követni és az lett volna *Ybl* iskolája. De mellőzve a nagy-szerű mintaképet, a mai berlini üres irányt követik, még azt is értelem nélkül!

Szolgáljon vigaszul a nagy Mester tisztelőinek, hogy ennek az ideje is megjön, mert jönnie kell. Most még nem értjük meg őt, azért nincs irányának követője, méltó utódja.

Sokat vesztettünk, többet, mint sejtjük. Az 1891-iki év január 22-ike örökös gyásznapi Magyarország mű-történetében!

Schön Frigyes.

VEGYESEK.

Kitüntetés. Ő fölsége a király *Kl. h. Kálmán* középítési felügyelőnek és a kereskedelemügyi miniszterium könyv- és térkép-tárnokának hű és buzgó szolgálatai elismerésül a műszaki t a n á c s o s i címet és jelleget díjmentesen adományozta.

Kinevezések. A földművelésügyi m. kir. miniszter *Hieronymi* Károly orsz. képviselőt, a szab. osztr.-magyar államvasút-társaság elnökgazgatóját, *Lechner* Lajos miniszteri tanácsost, a főváros középítési igazgatóját, *Kherndl* Antalt, a kir. József-műegyetem nyilvános rendes tanárát, *Meiszner* Ernő, *Keczkés* Sándor, és *Dolecsko* Mihály műszaki tanácsosokat. *Malina* Gyula, *Benedek* Pál és *Heincz* Albert társulati főmérnököket, végül *Barcza* Károly, tiszteletbeli kulturfőmérnököt, a földművelésügyi m. kir. miniszteriumban felállított vizügyi műszaki tanács tagjaivá nevezte ki.

† **Hofhauser** Lajos építő- és kőfaragómester, fővárosi bizottsági tag f. hó 3-án elhunyt élete 68. évében. A boldogult a régi — remeklő — kőfaragómesterek iskolájában nőtt föl és mindig büszkén emlegette, hogy a kölni dómon együtt dolgozott a nagy *Schmidt Frigyes*szel. Most már mindketten csendes emberek. *Hofhauser* élete is nagy munkálkodással teljes; nemcsak vállalataiban, hanem a közügyek érdekében is fáradhatatlan volt: Budapest műszaki bizottságainak régi tevékeny tagja, a M. Mérnök- és Építész-Egyletnek is alapító tagja volt; benne lapunk is egyik alapítóját vesztette el. Közhasznú munkálkodásáért legfelsőbb helyről a koronás aranyéremkereszttel diszítettett től. Béke hamvaira!

ÉPÍTŐIPAR

MŰSZAKI HETILAP.

Tartalom. Hansen — Schmidt — Ybl. — Az építész oklevél Angolhonban. — A kisipar motorairól [2 ábrával] (Folytatás.) — Vegyesek. — Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. — A budapesti építőmesterek, kőműves-, kőfaragó- és ácsmesterek ipartestülete. — Fővárosi ügyek. — Ajánlati árlejtések. — Pályázat. — Budapesti építő iparosok. — Hirdetések.

Hansen — Schmidt — Ybl.

II.

Schmidt Frigyes. Alig egy nappal az Ybl halála után hallottuk a hírt, a melytől már hetek óta rettegtünk: — a nagy góthikus Schmidt nehéz betegségének áldozatul esett működésének legszebb idejében.

Ki nem bámulta, tisztelte, a ki csak egyszer is látta vagy éppen ha beszélni is hallhatta e Gigást! Mindenütt kivált: vig társaságban a legvigabb, a munkában legmunkásabb, szónokok közt a legkitünőbb szónok, kitünő ember, kitünő tanár.

Emberekkel banni senki jobban nem tudott, mint ő, — a mit akart, elérte; semmisenem volt nála lehetetlen. Mikor meg kellett szavazni a több kiadásokat, — a Rathaus építése majdnem kétszer annyiba került, mint elő volt irányozva, — egy fél óráig tartó beszédével megterítette egyszerre az ellenpártot.

Igy volt képes nézetét bárhol érvényesíteni. Az iskolában javítgatásai közepette oly szép előadásokat tartott, hogy azok feljegyezve a legtanulságosabb szakkönyvet képeznék, — kár is marad örökre, hogy tanítványai nem iparkodtak összegyűjteni; — nem elégedett meg a magyarázattal, hogy: ezt másképpen kell csinálni; de megmondta: miért, hol van jól, hol van rosszul alkalmazva ez a vonás, honnan származik e motívum; szóval szerkesztett és szervezett, mutatott, utalt, és a vázlatok, a melyeket ilyen alkalomkor a rajzlapra vetett, mindmegannyi megörökítendő műkincs, méltó ábrázolása magyarázatainak.

Tanítványait a hol csak lehetett, segítette és buzdította; számos tanítványa csak neki köszönheti szép állását; de segített másokon is, a kik hozzá fordultak tanácsért; nem haszon nélkül fordultak hozzá akár művészi tekintetben, akár az élet bármily más viszontagságteles viszonyai közt is.

Csakis ily nagy egyéniségnek sikerülhetett — a nálunk egész idegen iránynyal utat törni és azt fenn is tartani. A katolikus templomi építkezéseket nem tekintve, ki mert volna a negyvenes évek után, a midőn Schinkel, Semper, Hansen stb. a renaissancet ébresztették fel teljes gonddal szépségében, csúcsíves styre gondolni?

És ime neki sikerült góth iskolát alapítani!

Viollet le Duc volt talán még az, a ki Schmidttel mérközhetett volna a góth styl ismeretében, oly alaposan, oly mélyen volt beavatva e styl titkaiba. És csak mint ilyen kezelhette ily szabadon, mondhatnám modern formákkal; mert nemcsak a rideg német (kölni) gothikát bírta, épp oly részletesen tanulmányozta és bírta az olasz gothikát meleg lágy formáival és hatásával.

Működéséről könyveket kellene írni: sok az egy emberi életnek: de e pontban tökéletesen hasonlítanak egymáshoz elhunyt mestereink mindhárman; alig fogható meg, miképp lehetséges annyit dolgozni, ily fárasztó nehéz szakban; de e z bennük az isteni adomány, a geniálitás pecsétje. Schmidt 150 épületnél többet épített fel, de nem bérházakat, hanem templomokat, várakat stb. stb. egész Európában, sőt egész Chináig kihatott működése.

1825-ben született Frickenhofenben, Stuttgartban végezte a műgyetemet, mint 18 éves ifju 1843-ban már Kölnbe ment; itt működött Zwierner alatt a kölni dómon mint kőfaragó előbb, később mint művezető, mint a német gothika legjelesebb fiatal képviselője; innét

vett részt a trieri és berlini Rathaus pályázaton és első díjat nyert, mely munkák azonban sajnos nem öltöttek látható alakot! Innét nyerte el a bécsi Votiv-templom pályázatán 75 pályázó közt a III. díjat. (Ferstl I, Statz II. díj.) E munkája folytán hívta Miksa főherceg Milánóba az ottani (osztrák) képzőművészeti akadémia tanárává, a hol az olasz renaissance-t és olasz gothikát sajátította el; midőn alig két évre rá Ausztria Lombor-diát elvesztette, Bécsbe ment az ottani akadémiára.

Mily nehéz tere volt ott, hogy és miként birkózott meg a nehézségekkel említettük már, és az eredményből ismeretes. 1862-ben Ernst elhunytával a Szent-István-templom »Dombaumeister«-e lett és e rangban restaurálta ezt a hírneves Stefansdomot.

Első tanítványa Schulcz Ferenc — sajnos — korán elhunyt híres hazánkfia volt; éveken át alig méltatták, később ő körülötte sereglett a ki csak tehette, kit csak felvett. Mert ebben a pontban bölcsebben járt el, mint Hansen; válogatta tanítványait; Hansen oly jó volt, hogy senkit el nem utasított, mindenkiből szeretett volna valamit csinálni, és ezzel az utolsó években sokat ártott iskolájának. Hogy így aztán előbb-utóbb érvényesülnie kellett, természetesen s erről művei beszélnek: »Saxa loquuntur«. Egymást követték a templomok, iskolák, kastélyok Bécsben: Weissgärber, Fünfhaus, Brigitta, Währing, a Lazarista templom stb. stb. Németországban, egész Ausztriában, Bukarestben. Egyik legkedveltebb műve a pécsi dom. Vajda-Hunyad várának restaurálására is készített tervet; számos profán épülete: az akademisches Gymnasium még szigorú német gothikában, a Nationalbank épülete német renaissance stb. Legnagyobb műve a bécsi Rathaus nyilvános világpályázat eredménye: 64 munka közt az első díj és maga az építés. Ez alatt a Ringtheater helyébe a Sühnhaus is megépíti stb. Mindezek az épületek eleget mondanak, és igazán majdnem fölösleges, és több helyütt — hogy úgy mondjuk — visszás benyomást tesz, hogy tanítványai, illetőleg az Oestr. Ing. und Arch.-Verein mint kezdeményező azon vannak, hogy neki még monumentumot emeljenek — valószínűleg a Rathaus elé!

Másképpen van nálunk Magyarországon, Yblt nem lehet eléggé megörökíteni, oly magasan emelkedik ki valamennyi közül és oly nagy ürt hagyott maga után hazánkban; ő nálunk egyetlen!

Lesz-e a szoborból — szobor, vagy nem... Schmidt neve Bécs városának történetében örökké él!

Schön Frigyes.

Az építész oklevél Angolországban.

Abból az alkalomból, hogy a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet tárgyalásaiban ismét napirendre került az építész cím használásának és a jog korlátozásának kérdése, talán nem lesz egészen érdektelen, ha figyelemmel kíséjük a külföld e tárgyú nyilatkozatait s e célból a »La Construction moderne« című lap március 28-iki számának fenti cím alatt megjelent cikkét, legalább lényeges részében olvasóinkkal is közöljük:

»Az angol képviselőház előtt február hóban olvasták föl először az »Architects' registration bill« törvényjavaslatot, melynek célja az építészetet korlátozott szakká tenni, melyben működni csakis az építőmesterei és művészi oklevelek által kimutatandó képesítéssel lehessen.

a Benned lakott geniet, roppant készütségedet és törhetetlen akaraterődet; szeretttük Benned az embert, a barátot és szívünket keserűség tölti el, ha a sors mostohaságára és igazságtalanságára gondolunk s a szomorú végre, a mely ért. — Vidd el magaddal oda át, oda »a hol már nem fáj semmi« a mi utolsó, szívből eredő sóhajtásunkat: Isten veled, Isten veled!

Nej Béla.

Hansen — Schmidt — Ybl.

III.

Végül last not least — *Hansen Theophil* az »isten kedveltje!« Még alig néhány hónapja, hogy e lapokban volt szerencsém egy művészi szeszélyéről említést tenni: az Oesterreichische Ing. und Arch.-Verein egyik szombati heti ülésében a kölni dom homlokzatának egy részét mutatta be, melyet sajátkezűleg árnyékolt. — A 78 éves agg még folyton dolgozott, részt vett kisebb-nagyobb pályázatokon, működött, tanult, akár csak most akart volna az életbe lépni. — Múlt ősszel a Wiedenben, Bécsben egy kisebb térre állítandó szökőkútra pályázat volt hirdetve szobrászoknak: megjelent Hansen is, — pedig az utóbbi időben nem tartott segédet, ő maga dolgozott mindent. — Megható volt a jó öregot látni, mint festette ki és látta el pajkos staffage-zsal tervezeit és nem szerette, ha háborgatták, hacsak olyas valaki nem jelentkezett, ki különös érdekltséget tanúsított munkái iránt, a kinek aztán soha ki nem fáradt magyarázgatni. Ez a munkakedv legjellemzőbb egész működésében. Sohsem ért rá pihenni, minden percét a művészetnek szentelte. Tetőtől-talpig az istenkedvelte művész volt a szó szoros értelmében utolsó percéig. Csakugyan még beteg lenni sem ért rá. Emberéletet túlélt 70 éves volt, mikor Olaszországban tanulmányúton voltunk vele. Mi fiatalok fáradtak, munkaképtelenek voltunk már, de az öreg mester még mindig első volt fel-le a campanilákon, magyarázgatva, tanítva, tréfálva, biztatva bennünket. De a munkában meg is verte tanítványait, ha kötelességüknek vagy tehetségüknek eleget nem tettek.

Igy magyarázható meg, hogy számtalan óriás épületének minden legkisebb profilját ő maga készítette — az ő Parthenon, Erechtheion és Lysikrates-monumentum mintaképe szerint.

Nehéz feladat e három mester alkotásai fejtegetésében ismétlésekbe nem esni, vagy egyik érdemeit a másik által nem kisebbíteni, mert tényleg mind a három összehasonlíthatatlan nagy volt munkálkodásában, műveikben; egy cél felé törtek, habár mindenik a maga irányában: a tökéletességre. És a mint az a kérdés nem dönthető el, ki volt nagyobb: Rafael-e vagy Michel Angelo, Schiller-e vagy Göthe, épp oly kevéssé lehet megmondani: ki volt a legnagyobbik e három között. Hogy a klasszikus hellén művészetet senki alaposabban nem ismerte, mint Hansen, a felett vitatkozni is alig lehet; már pedig ki az anyaművészetet, a classicismust úgy értette a modern követelményeknek megfelelő épületekre alkalmazni: az nagy mester, az páratlan művész volt. És ha azt mondtam, hogy Hansen Parthenont, Erechtheiont és a Lysikrates- emléket hiven utánozta detailban, csak azt értettem, a mit Hansen ismételt mondott, hogy a ki e három épületet alaposan ismeri, az be van avatva a classikus formákba. De próbáljon más valaki Reichsrathsgebäude-t görög templomként kiképezni! — zeneakadémiát, művészakadémiát stb.

Hansen tehát ép oly önnálló szabad művész volt, mintha új stylt alkotott volna, és tényleg ő volt az első, ki Bécsben megmutatta, hogy lehet modern házat architektónikusán kiképezni; az ő »Heinrichshof«-ja még máig is mintául szolgál a monumentalis bérházak építkezéseiben.

Az építészetnek, mint szépművészetnek oly hatalmas lendületet adott, hogy a monarchia művei a külföldével a versenyt kiállják. Nemkülönbön kitünők alkotásai a műipar terén. Nincs az a kicsiny vagy nagy épület-fölszerelés akár lakóházban, akár iskolában, avagy bármiféle épületen, a melyre ő rajzot ne készített volna. Műasztalosok, műlakatosok, Wienerberger téglá- és agyaggyár, Lobmeyer-üveggyár, bronz-öntők stb. stb. tőle szereztek rajzokat.

Vilmos főherceg palotája számára nemcsak hogy az interieuröket is a legkisebb részletig megrajzolta és színezte — a mi természetes és mire ő nagy súlyt is fektetett, — de minden kulcs, kilincs, belső berendezés, tányér, kanál, villa, kés stb. stb. finom forma-izlésű tervei szerint készült.

Nem is bírta eléggé tanítványainak ismételni, hogy mindent és mindenkor aesthetikailag, és mindent az anyagtól függően kell megtervezni. Mit hol alkalmazni: a művészet egyik legnagyobb titka. Gyakran haragudott, ha tanítványai kisebb objektumhoz hatalmas oszlopokat terveztek. »Mit csináljak én aztán a parlamentben?!«

Mindent előre kell megrajzolni és színezni, ezerszer ismételte, nem az iparosokra bízni a tervezet sorsát. Schmidttel gyakran vitatkozott, hogy ő tanítványával az örökös tollrajzolással a színezést elhanyagolja.

Büszkén is mutatta mindenkinek a parlament polychromos részleteit, melyektől egy hajszálnyira sem volt szabad a végrehajtáskor eltérni.

Nem áll, hogy ő más stylt nem becsült és méltatott volna kellőleg, bár igaz, hogy a hellén stylon kívül az ő tőle combinált úgynevezett morbizanti stylt legjobban kedvelte, és legelőkelőbben ápolta is. Az öreg Försterrel egyetemben a bécsi nagy zsinagógát, a budapesti dohányutcai templomot e stylonban építette. Különösen érvényesítette e stylt a bécsi arzenal fegyvermuzeumban, az úgynevezett »Trophaenhalle«-ban, mely igazi keleti pompával van kiállítva. Más bizanti stylonban épült remekei a bécsi fleischmarkti görög-katholikus templom, a matzleinsdorfi temető kápolnája stb.

A barokkal is meg tudott barátkozni és sokszor magyarázgatva is annak olaszországi szépségeit, de mint kifejezni szokta volt »die Kerle in Wien verstehen diesen nicht, machen einen Unsinn«.

Sokat tartott Ybl és Wéber barátjairól és nem egyszer mondta, hogy a bécsiek tanulhatnának tőlük. Engem is ezekhez utasított praxisra.

Ilyen munkáséletnek működését hogy lehessen teljesen felsorolni!?

Kopenhágában 1813. július 3-án született. Ugyanott végezte az akadémiát és ekkor már géniusa dél felé vonzta a művészek honába. Bejárta Itáliát, Görögországot és még mint fiatal ember az atheni műegyetem tanára volt. Ebben az időben Sina bárónak csillagászati intézetet épített. 1846-ban Förster meghívására Bécsbe ment és együtt építették a fent nevezett épületeket. Később ismét Athenbe ment tanulni, munkálkodni, restaurálni, és a görög tudományos akadémiát építette, és később a könyvtárat stb. 1861-ben a »Heinrichshof«-ot kezdte építeni és folytatólag Bécs monumentalis épületeinek és palotáinak legnagyobb részét, a tudomány-nak, művészetnek, iparnak és kereskedelemnek otthonait, iskolákat, művészeti akadémiát, tőzsdét, és legnagyobb művét a világhírű parlamentet.

Művei bámulatot fognak gerjeszteni századokon át, és a míg a szép iránt való érzék ki nem hal, dicsőíteni is fogják nevét.

Különösen rokonszenvezett magyar tanítványával, mindannyiszor névszerint sorolta őket föl és tudakozódott utánuk. Abbaziába elutazása előtt alig néhány nappal nála voltam. Panaszkodott, hogy fájdalmai megnehezítik működését. Még mindig dolgozott. Ki kell gyógyulnom, mondta, még sok dolgom van. Távozásom-

kor utánam kiáltott: »Grüsse mir meine lieben ungarischen Freunde! Ezek voltak a drága ajkak hozzám intézett utolsó szavai. Csak egyszer láttam még — holtan — koporsójában.

Isten nyugasztalja a három nagy mestert!

Schön Frigyes.

Az állami mérnökök a közigazgatás új tervezetében. *)

Mélyen Tisztelt Képviselőház!

Ama törvényjavaslatban, melyet a magas kormány a vármegyék közigazgatásának és önkormányzatának rendezése tárgyában a mélyen tisztelt képviselőház elé terjesztett, az államépítészeti hivatalok szolgálati viszonyainak oly átszervezése tervezetett, a mely meggyőződésünk szerint hátrányos visszahatással volna nemcsak e hivatalok működésére, de az állammérnöki karnak szabad érvényesülését is megakasztaná. Mint a magyar mérnökségnek hivatott képviselői, kötelességünket véljük teljesíteni, a mikor a mélyen tisztelt képviselőháznak és a magas kormánynak figyelmét a tervezett intézkedések eme következményeire irányítva, a törvényjavaslatnak megfelelő módosítását kérelmezzük.

Nem hallgathatjuk el ez alkalommal bizonyos aggodalmainkat a törvényjavaslat amaz általános természetű intézkedésével szemben sem, a melylyel az államépítészeti hivatalokat a kereskedelmi miniszteriumból a belügyminiszter hatásköre alá helyezi; mert a műszaki szolgálat különböző ágazatainak összehangzatos működése kétségtelenül könnyebben biztosítható, ha azok központi igazgatása egyazon miniszter kezébe van letéve.

Élénk emlékezetünkben élnek még ama nehézségek, a melyek annak idején a meglehetősen önálló hatáskörű vasútépítészeti igazgatóság és a közúti és vízügyi központi szakosztályok érintkezéseiben keletkeztek, jóllehet ezek akkor mindannyian a közmunkaminiszterium közös fenhatósága alá tartoztak.

Most, hogy a folyamómérnökségeknek földművelésügyi miniszter alá rendelésével a műszaki szolgálat részben való szétválasztása már belejezett ténynyé vált, az ügyeknek a belügyminiszterhez történő áthelyezése esetén már három miniszteriumnak sokszoros érintkezése fog szükségessé válni, hogy a vasutak, közutak és folyók találkozásainál keletkező kényes műszaki kérdések gyorsan és helyesen megoldassanak, és hogy a közigazdaság e három tényezőjének fejlesztése ne egymásnak rovására, hanem arányosan történjék.

Ezeket előrebocsátva, felszólalásunknak súlyát a tervezett áthelyezésnek ama következményére helyezzük, a mely a törvényjavaslat 28. §. C. pontjában talál kifejezést és az államépítészeti hivatalok főnökeit az alispánoknak rendeli alá.

Nem nehéz ez alárendelésnek célszerűtlenségét bebizonyítani és kimutatni azt, hogy az államépítészeti hivatalok az alispánnal való koordinált viszonyban feladataiknak tökéletesebben megfelelhettek.

E hivatalok működésének körét egyéb műszaki teendőkön kívül főleg az állami és törvényhatósági utak építéséből és fentartásából eredő műszaki teendők képezik. Ezek közül az állami utakra nézve nem az illető vármegye helyi szükségéi, hanem az állam magasabb érdekei döntenek, ezért költségeik fedezéséről az állami költségvetés útján nemcsak gondoskodni kell, de az ország politikai, közigazdasági és honvédelmi követelményeinek megóvására feltétlenül a miniszterium kebelében

fennálló központi igazgatásnak kell fenntartani a közvetetlen rendelkezés jogát.

Az államépítészeti hivatalok ezért tényleg már kezdettől fogva a miniszteriumnak közvetetlen hatósága alatt álló kirendeltségek voltak, és a megyei mérnökségeknek megszüntetése és azok teendőinek e hivatalokra való átruházása óta is kizárólag csak ama teendőkre nézve jutottak a törvényhatóságokkal rendes szolgálati összeköttetésbe, a melyek megyei utakra vonatkoztak.

Az 1890. évi törvény megalkotása óta a törvényhatósági utak kezelése ugyanazon, csaknem kizárólag műszaki teendőkre van visszavezetve, mint az állami utaké, mert, a különbség közöttük főleg abban rejlik, hogy az állami utak költsége az állami költségvetés keretében, a törvényhatósági utaké pedig útdó kirovásával a törvényhatósági ügykörben fedeztetik. A törvényhatóság elhatározza, hogy a különböző útvonalak közül melyeken végzendők építő, illetőleg fentartó munkák, és eldönti, hogy ezek kik által és mily áron hajtassanak végre: az államépítészeti hivatal pedig az e határozatok foganatosításakor teljesítendő műszaki teendőket végzi, a melyek a törvényhatóság imént vázolt hatáskörével többé szerves összefüggésben nincsenek.

Az ügyek műszaki adminisztrációja ennél fogva az alispán hatáskörével nincsen semmivel sem szorosabb szervi kapcsolatban, mint a közigazgatásnak más ágai, a melyeknek főnökei az alispánnak nem alárendelve, hanem azzal koordinálva vannak. A törvényhatóság ellenőrzési joga pedig semmiben sem csorbul az által, ha a törvényjavaslatban tervezett alárendeltségi viszony módosítottatik.

Említésre méltó, hogy az 1890. évi I. törvény cikk megalkotása előtt az államépítészeti hivataloknak a törvényhatóságokhoz való viszonya, a közmunkának természetben való leszolgálása miatt sokkal bonyolultabb volt, mint a minő jelenleg, és hogy ennek dacára a miniszteriumnak közvetlenül alárendelt államépítészeti hivataloknak a törvényhatóságokkal való érintkezésében nehézségek még sem keletkeztek. Legjobb bizonyítéka ennek, hogy az összes törvényhatóságok közül egy sem élt ama törvényes jogával, hogy a hatósága alatti utak ügyeinek végzésére külön mérnöki hivatalokat szervezett volna.

Ezzel bebizonyítottunk véljük a koordinált viszony továbbra való fenntartásának a lehetőségét és áttérhetünk az alárendelés célszerűtlenségének kimutatására.

Az alispánnak való alárendelés a törvényjavaslat 52. §-ában oly hatáskörrel ruházta fel azt az államépítészeti hivatalokkal szemben, a melyeknek az alispán megfelelni egyáltalában képtelen, mert a dolog természeténél fogva nélkülözi az ehhez megkívánt műszaki képzettséget.

Nem képes ugyanis alaposan megbírálni a különböző műszaki teendőkhez megkívánt idő- és erőszükségletet, ennél fogva nem rendelkezhetik e hivatalokkal; nem képes megítélni az egyes műszaki kérdések megoldásakor esetleg támadó nehézségeket és a végzett teljesítmények minőségét, ennél fogva nem ügyelhet fel hatáskörük pontos teljesítésére.

A szolgálati viszony tehát a legkedvezőbb személyi körülményeket föltételezve is szükségképpen oda fejlődnek, hogy az alispán az építészeti hivatalhoz tartozó ügyeket egyszerűen ehhez továbbítaná és viszont a főmérnök előterjesztéseit jóhiszeműleg főlebb juttatná a nélkül, hogy érdemleges útmutatások adásába, vagy pedig az elintézésük fölülbírálásába bocsátkozhatnék.

Eme legjobb esetben tehát az alárendelés csak a hivatalos eljárás hosszadalmasságát eredményezné és a felelősség megosztására és gyöngítésére vezetne.

Kevésbé szerencsés személyi körülmények között ellenben a szolgálati viszonyoknak szükségképpen oly irányban kellene elfajulni, a mely az ügyek elintézésére csak káros visszahatással volna, az építészeti hivatal

*) A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet fölirata; benyújtott folyó hó 16-án.